

Bc. Kateřina FANTOVÁ, *Kožlanský manuál 1719–1795 (Příspěvek k dějinám městečka v raném novověku)*, České Budějovice 2015, (diplomová práce Ústavu archivnictví a pomocných věd historických Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích), 111 s. + 28 s. příloh.

Posudek oponenta diplomové práce

Diplomová práce Bc. Kateřiny Fantové „*Kožlanský manuál 1719–1795 (Příspěvek k dějinám městečka v raném novověku)*“ navazuje na její bakalářskou práci z r. 2012. V té se autorka věnovala jiné z kožlanských městských knih (tzv. memorial z let 1620–1719), která časově předcházela prameni uvedenému v názvu diplomové práce, čímž své zkoumání završuje.

V důkladně zpracované úvodní pasáži (s. 7–15) se autorka vypořádala s přehledem dosavadního bádání o dějinách českých měst a o městské správě v raném novověku. Současně se zaměřila i na nejnovější ediční podniky a další související problémy. Vymezuje zde rámec svého badatelského záměru, jehož naplnění jsou pak věnovány následující čtyři speciálně a tematicky pojaté kapitoly.

První kapitola (s. 16–29) má částečně kompilativní charakter. Ačkoliv je přednostně věnována historii městečka Kožlan v raném novověku se zvláštním zřetelem k 18. století, ve kterém vznikala hlavní autorkou využívaný pramen, podává současně i další informace ze starších dějin městečka. Seznamuje např. s nejdůležitějšími dokumenty, především listinami, které se staly základem kožlanského městského archivu (bohužel značně poničeného četnými požáry) a které upravovaly poddanské, právní a majetkové poměry obyvatel tohoto sídla. Zájemci o téma jsou představeny místní vrchnosti a soudobé poměry na chříčském panství a také osudy místa po jeho darování pražskému novoměstskému ústavu šlechtičen po r. 1758. Místní události autorka zdařile zařazuje do dobového kontextu českých dějin, a to až po první polovinu 19. století. K této části mám jen několik drobných dotazů. Na s. 19: „*V případě nejasností se měl purkmistr s konšely odvolat pro naučení na Pražský soud k apelačnímu soudu*“, bych chtěla požádat o objasnění, ke kterému soudu se to rada vlastně odvolávala a zhruba od které doby. Na s. 22: podle J. Dyka měly cechy v Kožlanech být zřízeny za císaře Karla IV., přičemž podle mých poznatků z pramenů právě tento panovník zakládání cechů naopak bránil až do své smrti v r. 1378. Tuší autorka, na základě čeho J. Dyk svůj názor zaujal? Na s. 22–23 se píše o opouštění gruntů po Bílé hoře, mj. kvůli „*represivní náboženské politice*“, ale nedočetla jsem se, k jakému vyznání Kožlany náležely v předbělohorské době?

Druhou kapitolu (s. 30–32) autorka věnovala rozboru a zhodnocení novodobého popisu studovaného manuálu z let 1719–1795, který pořídil v r. 1957 učitel František Sklenář, v Praze žijící kožlanský rodák.

Velice obsáhlá, a bohužel i poněkud hůře přehledná, je třetí kapitola (s. 33–65), ve které autorka soustředí pozornost na rozbor manuálu z 18. století. Nejprve upozorňuje na pojmovou neujasněnost v názvosloví studované knihy a snaží se ozřejmit důvody jejího založení v r. 1719. „*Vnější a vnitřní popis knihy*“ (s. 34–37) si všimá důležitých znaků pramene, včetně struktury jednotlivých papírových složek, a zevrubně je popisuje. Zde bych upozornila na pravděpodobnou chybu v přepisu citace z pramene (s. 35), protože Bartoloměj Bernard Nejbřt byl mnohem spíše „*přísazný*“ syndik než „*přísazní*“. Po funkční stránce (s. 38–39) je kniha charakterizována jako radní manuál vedený při purkmistrovském úřadě a sloužící k zaznamenávání projednávaných záležitostí. Domnívám se (i na základě autorčina obsahového rozboru, k němuž se vyjádřím níže), že tato charakteristika není přesná. Vedle zápisů (odtud dvakrát použité dobové označení „*protokol*“) v knize převažují vklady soudních nesporných věcí s trvalou platností, pořizované nejen na základě ústního projednání před

radou (či spíše městským soudem), ale také na základě listinných předloh. Velmi precizní je paleografický rozbor pramene (s. 39–50), kde autorka určila nejen počet písařských rukou, které se v knize vystřídaly, ale ve většině případů je dokázala ztotožnit s konkrétními osobami kožlanských syndiků, což považuji za velmi záslužné. Na s. 46 se nachází poněkud nešikovná formulace o zápisu došlé kurendy, „*kteřá obdarovávala místního kantora*“. Kurenda byl vlastně oběžník, jehož prostřednictvím se obdarování určitě pouze veřejně oznamovalo. Zajímavé jsou i autorčiny poznatky o úpravě knihy: většinou byly záznamy pečlivě upravené, psané do bloku, pouze v menší míře se škrty, vsuvkami a opravami, což opět ukazuje na shora uvedenou poznámku o jiném charakteru knihy, než určila autorka.

Dostávám se k poslední pasáži v rámci třetí kapitoly, pojednávající o vlastních „*zápisech*“ do knihy (s. 51–65). S politováním konstatuji, že v rozlišování toho, co ze záznamů porízených do této knihy je knihovní vklad a co je (protokolární) zápis (z projednávání), nevidím příliš pozitivní posun oproti autorčině bakalářské práci. Z této skutečnosti bohužel plynou některá nepochopení dobových zvyklostí při porizování kancelářských knihovních záznamů. Např. v pasáži „*struktura zápisů*“ (s. 52–53) je zcela správně podchyceno, že se záznamy v knize formálně odlišovaly: většinou začínaly průběžnou datací, jindy datací končily, v některých případech měly i formu vcelku svéráznou. K datovací formulě a jejím odlišnostem se autorka poněkud nelogicky znovu vrací až na s. 54–55 v podkapitole „*forma datace*“. Neměla jsem sice studovanou knihu k dispozici, ale na základě tohoto jednoduchého rozlišení bych si dovolila ze zkušenosti předpokládat, že v prvním případě se právně i formálně jednalo o knihovní vklad, jehož vývojovým východiskem byl notářský instrument začínající datací povinně a vždy obsahující podpisy svědků a zúčastněných osob, v případě druhém šlo o zápis o projednávání před úřadem a v případě třetím snad o nějaký alegát čili přílohu k projednávané kauze. Tomu ostatně odpovídá i skutečnost uvedená na s. 53, že se v knize dochovalo nejvíce „*podepsaných*“ záznamů právě v případě změn v držbě nemovitostí, což byly jednoznačně knihovní vklady! Platí to zejména o několikastránkovém vkladu (autorkou charakterizovaném jako „*opis*“!) svatební smlouvy z r. 1725 (s. 51). Jen poznámka na okraj k formulaci ze s. 52: primas, radní a obecní starší nejsou „*městští pracovníci*“ (to by byli zaměstnanci rady nebo obce, jako býval např. syndik, vodák, hodinář, polní a lesní hajní, branní, pohodný, kat apod.), nýbrž jde o představitele městské samosprávy čili městské funkcionáře.

Ze stejných správně-historických nejasností a nepřesností v odborné diplomatické terminologii plynou také autorkou pozorované „*nesrovnalosti*“ v chronologii záznamů v knize (s. 53–54). Pokud byla v případě nesporné věci záležitost nejprve smluvně písemně ošetřena a teprve poté vložena do městské knihy, což byl zavedený postup už od konce 16. století, je logické, že byla v knize užita datace právního porízení a nikoli datace vkladu do knihy. Teprve na konci 18. století po josefínské reformě knihovní praxe byla pod vkladem právního porízení vždy uvedena i datace vkladu do knihy, a jak v bakalářské práci o novorychnovských pozemkových knihách konstatovala M. Skořepová, tato dvě data se mohla lišit.

Otázkou *sui generis* je podkapitola „*obsah zápisů*“ (s. 55–65). Pro obsahové členění záznamů v knize autorka zvolila ne zcela šťastně jako východisko členění T. Siglové. Ta ovšem řeší problematiku z předtereziánského a většinou ještě z předbělohorského období, což bylo zcela jiné právní prostředí než to, v němž z větší části vznikala autorkou studovaná kniha. Dovolím si tvrdit, že si tím přes veškerou svou patrnou snahu o precizní rozbor zbytečně velice zkomplikovala situaci. Většina prací o novověkých knihách soudního charakteru z venkovského i městského prostředí (J. Hanzal, M. Volf, M. Trantírek, B. Chocholáč, S. Polák, M. Skořepová aj.), a v našem případě o **manuál kožlanského městského soudu** jde nepochybně, uvádí velice prosté členění judičiální agendy: na soudní agendu civilní nespornou, civilní spornou a trestní, což byla v případě Kožlan, které o hrdelní

právo přišly hned v první vlně tereziánských zásahů do hrdelní jurisdikce, jen agenda přestupková.

Pouze pro informaci: do civilní nesporné agendy patřilo vše, co po r. 1850 řešila knihovní oddělení okresních soudů (smlouvy, majetkové transakce, dědická řízení, testamenty, dary, koupě, odkazy, narovnání čili tzv. cese, dlužní závazky včetně obligací, kvitancí a hypoték, atd.). Do civilní sporné agendy řešené samosoudcem patřily spory (o smlouvy, o hranice pozemků, o služebnosti, sporná dědická a testamentární řízení, spory o závazky, později rozvody, určení otcovství atp.). Do trestní agendy náležely pouze věci přestupkové (výtržnictví, pomluvy, nactiutrhání, drobné krádeže, rušení držby, vloupání, podvody, pytláctví, potulka, prostitute, nepovolená žebrota atd.).

Autorkou užití členění na 1) změny v držbě pozemků, 2) soudní agendu (v situaci, kdy v knize prakticky nic jiného než soudní agenda není), 3) půjčky, 4) svatební smlouvy a 5) ostatní zápisy je pro studované období nerelevantní a zavádějící. Bohužel se zdá, že v použitém členění záznamů v knize tu a tam poněkud tápala i sama autorka. Např. na s. 59 spory ohledně staveb čili o služebnost nebo rušení držby zařadila do oddílu „*hanění a urážky na cti*“. Totéž platí o vysvětlení důvodů obeslání Josefa Rabštejnka (s. 60–61) za veřejné zhanobení městské rady před soud vrchnosti; závažnost podrývání autority úřadu sice roli hrála, ale pouze druhořadou. Nejen podle Koldínovy kodifikace, ale také podle platných tereziánských norem musel být podobný případ nadřízené instanci předán povinně, protože magistrát byl jednou ze sporných stran, navíc poškozenou, a tudíž by nebylo možné zajistit nezaujatost soudu při projednávání kauzy. Také „*dluhy*“ zařazené šmahem mezi „*civilněprávní spory*“ (s. 61–62) vyvolávají rozpaky, protože sem přece náležely pouze spory o dluhy. V této souvislosti není jasné, proč je o „*půjčkách*“ (s. 62–63) a „*obligacích*“ (s. 63–64) pojednáno samostatně, když jde ve všech třech případech o závazkovou čili dlužní agendu civilní. Z některých formulací se zdá, že si autorka plete pojmy soudní a trestní záležitosti a také pojmy obligace a hypotéka, takže by mohla při obhajobě objasnit, jak to s obsahem těchto pojmů vlastně je. Jako „*ostatní zápisy*“ (s. 65) jsou pak uvedeny: majetková transakce právnické osoby (civil. nesp.), závět' (civil. nesp.), narovnání čili cese (civil. nesp. vždy!), pronájem (civil. nesp.) a pamětní záznam honoračního charakteru, který sem jako jediný skutečně patří.

Naopak velmi zdařilá je čtvrtá kapitola o kožlanské „*městské správě*“ (s. 66–96). Je třeba ocenit, že i přes velmi špatné dochování a torzovitost fondu Archiv města Kožlany a přes jeho dosavadní nezpracovanost se s touto otázkou autorka vyrovnala se ctí. Věnuje se zde radnici, její výstavbě, umístění a vybavenosti. Osvětluje problematiku průběhu renovace městských rad a zápisů o nich včetně jejich jazykové stránky. Zde bych snad pouze pojem „*předmluva*“ použitý na s. 69 zaměnila za přesnější termín „*pověřovací formule*“. Všimá si obsazování dalších pobočných úřadů v městečku a vztahu mezi nimi v souvislosti s konkrétními osobami, které je zastávaly. Na základě toho konstatuje, že zde neexistovala vzestupná vazba „*kariér*“ v městské správě pozorovaná v jiných, především královských městech. Velmi zajímavá jsou zjištění o funkčních a názvoslovných místních specifikách ohledně primase, radních a konšelů a přesně daného počtu „*purkmistrů*“.

Mimořádně zajímavá je pasáž o kožlanské „*městské kanceláři*“ (s. 81–89), která si všimá nejen dochovaných „*písemností*“ a jejich skladby (s. 81–85), ale zejména osob „*městských písařů*“ čili syndiků (85–89). Své poznatky z Kožlan navíc autorka porovnává s informacemi o ostatních městech a městečkách srovnatelné velikosti a významu na Plzeňsku, které získala ze sekundární literatury. Zde bych ráda vyslovila jednu prosbu, zda by bylo možné, aby autorka v rámci obhajoby alespoň pár slovy přiblížila „*instrukci pro písaře*“, kterou zmiňuje na s. 82 v souvislosti s popisem jedné z gruntovních knih. Poněkud mi zde totiž chyběl popis chodu kanceláře čili to, čemu se v němčině říká Geschäftsgang, k jehož poznání by tato instrukce snad mohla napomoci. K „*zásobníku*“ pro „*magazín*“ z r. 1758 (s.

84): jde o vojenské dodávky proviantu a vznik tohoto dokumentu by mohl přímo souviset s autorkou zmiňovaným zřízením špitálu pro nemocné vojáky z chorvatských regimentů v městečku v témže roce. Celá pasáž o dochovaných městských písemnostech je pak sama o sobě (ačkoliv autorka v textu nic podobného bohužel nekonstatuje) výmluvným dokladem o tom, jak složitě se městská úřední i soudní a zejména knihovní agenda na konci novověku vyvíjela a jak se i ve městě velikosti Kožlan postupně vyčleňovaly samostatné knihy pro různé typy agend. Konečně by mě zajímalo, ve kterých jiných městech byl syndik (na rozdíl od Kožlan) členem městské rady? (s. 89) Pokud vím, tak již podle Koldínovy kodifikace byla funkce městského písaře alias pozdějšího syndika považována za neslučitelnou s pozicí člena rady (ať už se mu říkalo konšel anebo radní, jak tomu bylo v Kožlanech). A podle tereziánské legislativy, která se stále více snažila ze syndiků udělat jakési detašované státní úředníky, by podobná kumulace funkcí byla označena přímo jako nepřípustný střet zájmů.

Kapitulu o kožlanské správě pak uzavírá pasáž o mechanismu „*přijetí za měšťana*“ (s. 90–92) a dále přehled o „*hospodaření*“ (s. 92–96), kde však od sebe není zcela jasně odlišeno městské soukromé hospodaření od hospodářství obecního, ale tato skutečnost může plynout právě ze stavu dochování materiálů, který autorka nemohla ovlivnit.

V závěrečné pasáži (s. 97–99) Bc. Kateřina Fantová přehledně shrnula všechny získané poznatky. Poněkud bych si dovolila polemizovat s konstatováním (s. 97–98), že v manuálu „*zápisy se ve větší míře věnují směnám majetku, což je největší rozdíl oproti předchozí knize*“ (tj. v memorialu z l. 1620–1719, L.M.), *v níž dominovala soudní agenda*“, protože dle mého názoru se v studovaném manuálu kožlanského městského soudu z let 1719 až 1795 nenachází téměř nic jiného než soudní agenda civilní nesporná i sporná a také trestní.

Diplomová práce obsahuje nejen všechny běžné náležitosti, jako je přehled použitých pramenů a literatury, seznam zkratk, seznam příloh, ale také velmi pečlivě vybrané obrazové a jiné přílohy, které práci vhodně doplňují.

Bc. Kateřina Fantová předložila studii, která bezesporu splňuje požadavky kladené na kvalifikační práce. Její diplomovou práci proto ráda doporučuji k obhajobě, ale vzhledem ke shora uvedeným výhradám a také většímu počtu drobných nedostatků (mj. i poměrně velký počet překlepů a neopravených pravopisných a stylistických chyb) ji navrhuji hodnotit stupněm **v e l m i d o b ř e**.

Pelhřimov, 12. ledna 2015

Mgr. Lenka Martínková, Ph.D.